

MŰEMLÉK VAGY „ÁLLAT ÓLA”

A Fővárosi Állat- és Növénykert gondjai

A városiasodás eltávolítja az embert az állatvilágtól. Pedig él az emberben az igény, hogy valamilyen módon kapcsolata legyen a természettel, az állatokkal.

Ezt a kétségtelenül fennálló — egyébként semmilyen szempontból sem helyteleníthető — igényt a nagyvárosokban is megpróbálják legalábbis pótolni. Állatkerteket, botanikus kerteket vagy ligeteket, parkokat létesítenek. Az új lakótelepeken mindenütt igyekeznek zöld területekkel: gondozott pázsittal, virágágyásokkal vagy f csoportokkal enyhíteni a mértani testekre emlékeztető házak egyhangúságát. A házak azonban csak a növényekkel teremtenek kapcsolatot, nem teszik lehetővé, hogy az itt élő ember állatokat lásson, állatközelbe kerüljön, érzelmileg az állatokhoz kapcsolódjék.

Régebben a falun vagy kertes családi házakban felnövő gyerekek megfigyelhették az állatok viselkedését, életüket, foglalkoztak etetésükkel és semmi gondot nem okozott számukra például a szaporodás ténye. Természetesnek vették, hogy a kocát kanhoz hajtják, és ezután „születnek” a kismalacok, tanúi lehettek, amint apjuk világra segíti a csikót vagy a borjút. A lakótelepeken élő gyerekeknek ilyesmire nincs lehetőségük. Az érzelmi szálak lazulása mellett ez — sajátos módon — az állatvilág ismeretének hiányát okozza, olyan ismeretekét, amit nem lehet csupán tankönyvekből, könyvekből igazán pótolni. Ennek érdekében a gyerekeket — sőt, mindinkább a felnőtteket is — állatközelbe kell vinni.

A televízió gyakran foglalkozik az élő természettel, növényekkel és állatokkal egyaránt. Legsikeresebb műsorai közé tartozik a Kisfilmek a nagyvilágból vagy a Custeausorozat. Ezek is csak részben pótolják az „igazi” hiányát, mégis jó szolgálatot tesznek, mert azáltal, hogy felkeltik az érdeklődést — érdekes módon — mindinkább növelik a hiány érzetét, s hatásukra is fokozódik az érdeklődés az állatkertek iránt.

Világszerte megfigyelhető jelenség, hogy mind több látogató keresi fel az állatkerteket. Ezért egyrészt új állatkerteket létesítenek, másrészt pedig a régebbi, hagyományos elrendezésű kertek mellett kialakítanak az állatokat természetes körülményeik között bemutató szafariparkokat, vadasparkokat, zoológiai parkokat is.

Az állatkerti igazgatók világszervezetének — International Union of Directors of Zoological Gardens — legutóbbi konferenciáján valamennyi delegáció a látogatók számának emelkedéséről számolt be. A kisebb

Kapocsy György felvételei

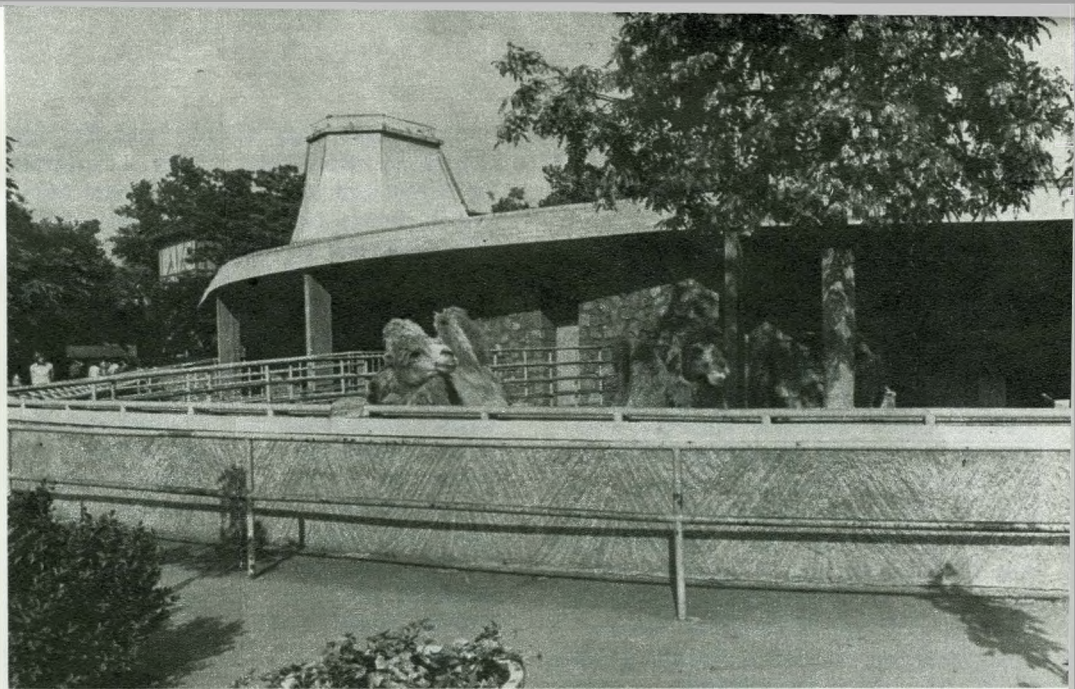
A farkasház mesterséges romjai akadályozzák a korszerűsítési munkákat

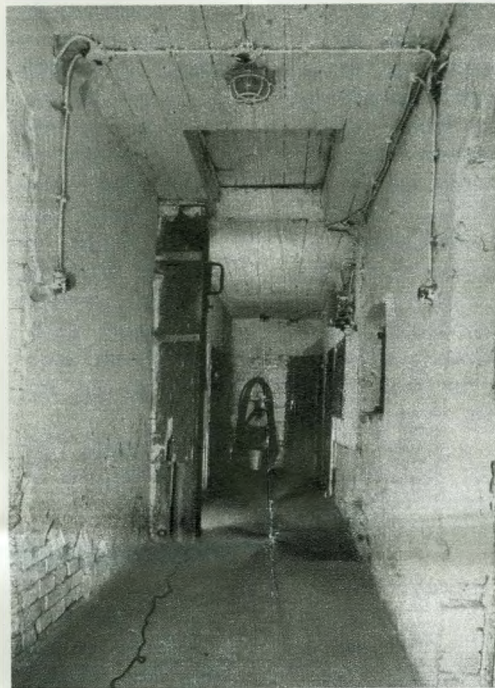
állatkertek tizezrekkel, a nagyobbak száz-ezrekkel több látogatót fogadnak évente. Például a moszkvai állatkert 1978-ban 3,5, a frankfurti hárommillió látogatót fogadott, a növekedés ütemét figyelembe véve pedig 1985-re ötmillió látogatót várnak.

A hagyományos típusú, régi állatkertek 80—100 évvel ezelőtt, a már akkor felismert igény kielégítésére alakultak. A világon harmincadiknak, Európában ötödiknek szervezték meg a budapesti állatkertet 1866-ban. Hazánkban jelenleg nyolc állatkert működik. A vidékiek közül a veszprémi, a pécsi és a debreceni a nagyobbak, a győri, a kecskeméti és a nyíregyházi pedig a kisebbek közé tartozik. Tavaly nyitotta meg kapuit az ország első üzemi állatkertje Jászberényben. Veszprémben 600 ezer, Pécsen és Debrecenben 300—300 ezer látogató váltott jegyet 1979-ben.

A Fővárosi Állat- és Növénykert látogatóinak növekvő száma ezt az általános tendenciát is felülmúlja. Az adatok önmagukért beszélnek. Egy évtized alatt 50%-kal emelkedett a látogatottság, a legutóbbi években pedig a szakembereket is meglepte az egyre fokozódó érdeklődés. Ez a tendencia azt jelenti, hogy a népszerű zoo 1980-ban több

Az új teveház funkcionálisan kifogástalan

A szarvasház szűk folyosóján nincs lehetőség a felújításra

A Kós Károly tervei alapján készült madárház messziről jól mutat, de fenntartása ebben a formában szinte megoldhatatlan

mint kétmillió látogatóval számolhat. Tizenegymillió népességünket tekintve ez rendkívül nagy szám és méltán megérdemli a figyelmet.

A fokozódó érdeklődés okait a következőkben foglalhatjuk össze:

— Gyarapodott a lakosság — ezen belül pedig — különösen a gyerekek száma.

— A megnövekedett szabad idő, s a szabad szombatok bevezetésével több idő jut természettudományos ismeretek bővítésére is.

— Az iskolás gyerekek a szüleikkel együtt kapnak szabad szombatot.

— Az urbanizáció fokozódásával mind több család kerül olyan körülmények közé, hogy előbb-utóbb óhatatlanul is jelentkezik a bevezetőben említett „állatközelség” igénye.

— A turistaforgalom fokozódásával párhuzamosan a budapesti állatkertet is egyre nagyobb számban látogatják a külföldiek.

— A közlekedési viszonyok javulásával, gyorsulásával egyre több vidékinek van lehetősége a budapesti zoo felkeresésére.

— Sok család rövidebb kirándulást választ a hosszú autótúrák helyett. Délben otthon ebédelhetnek, és délelőtt vagy délután felkeresik az állatkertet.

Külföldön új városrészek tervezésekor többször felvetődött kis méretű vadsparkok létesítésének gondolata. Ez közelebb, elérhető közelségbe kívánja hozni a lakótelepi emberekhez az állatokat. A 80—100 ezres népességű lakótelepeken azonban az elkerített parkokban csak bizonyos állatfajokat, elsősorban békés növényevőket tartanak. Hazánkban ilyen kezdeményezés volt a Margitszigeten kialakított, néhány állatfaját befogadó terület. Az állatkerti szakemberek általában helytelennek tartják ezt a megoldást, mivel a kisebb kertekben, a több helyen létesített vadsparkokban az állatok őrzése, szakszerű gondozása nehezen oldható meg.

A városrendezési tervek többnyire időben figyelembe veszik az állatkertek igényeit. Példaként elég Moszkvára és Leningrádra hivatkozni, ahol a régi és viszonylag kis területű — Moszkvában 16 hektár, Leningrádban 6,5 hektár — kertek működtek. Ezek csakhamar szűknek bizonyultak a látogatók befogadására. Elhatározták, hogy új kertet létesítsenek. Mindkét szovjet városban jókora területeket biztosítottak az állatkertek részére. A terveket már elkészítették, Moszkvában már javában épül a 100 hektáros új zoo. Méretei lehetővé teszik évi tízmillió látogató befogadását. Leningrádban — szerényebb méretekben ugyan, de hasonló arányokkal — szintén új kertet építenek. Ugyanakkor mindkét helyen megmaradnak a régi kertek is. Úgy képzelik el, hogy a fontosabb épületeket nem bontják le, hanem a városi iskolás gyerekek biológiai oktatásának szolgálatába állítják.

Hasonló folyamatok figyelhetők meg más országokban is. A szűk, kis méretű, régi, ma már belvárosinak számító zoók megmaradnak és oktatási célra szolgálnak, de a fokozódó érdeklődés miatt új, nagyobb kertet is szerveznek. Elég megemlíteni a különlegesen szép frankfurti, hamburgi vagy duisburgi állatkertet, vagy a Plankendahl-vadsparkkal összekapcsolt antwerpeni állatkertet. Szófiában 60 hektáros területet jelöltek ki új állatkert céljaira, s szépen fejlődnek Csehszlovákia, az NDK és Lengyelország kertjei is. Különösen jó példa erre Poznan, ahol eredetileg a város közepén, 5,5 hektáron terült el az állatkert. A növekvő érdeklődés miatt új kertet létesítését határozta el a városi tanács, mégpedig 113 hektáron. A munkát évekel ezelőtt kezdték meg, és rövid idő alatt kivívták a világ szakembereinek bámulatát. A hatalmas kifutókon a börtönre emlékeztető rácsok nélküli, árkokkal elhatárolt füves térségeken élnek, szaporodnak az európai növényevők, majd a csoportosan tartható, a szabadtartást elviselő ázsiai, amerikai állatok. Természet-hű, biológiailag is megfelelő környezetben tanulmányozható az állatok magatartása, társas viselkedése. Újabban létrehozták a szibériai tigrisek kifutóját, ahol egyhektáros, bozotos területen 3—4 tigrist mutathatnak be emberre, állatra egyaránt biztonságos körülmények között.

Az új kert nagy sikerét értékelve úgy döntött a városi tanács, hogy a belvárosi kis kertet sem számolják fel, hanem fenntartják oktatási célra. Így 1978-ban ennek a rekonstrukciója is megkezdődött.

Sem a lengyel állannak sem Poznan városának nem jelentett hatalmas kiadást az új állatkert építése, hiszen a költségeket felajánlásokból, gyűjtésekből fedezték. Ez és hasonló példák arra a következtetésre juttatják a vizsgálódót, hogy az állatkertek fejlesztése elsősorban nem anyagi kérdés. Ahol felismerik a természettudományos világnézet, a biológiai ismeretterjesztés fontosságát, ahol időben érzékelik az urbanizáció következtében megváltozott körülményeket, igényeket, ott helyes döntésekkel viszonylag szerény anyagi eszközökkel is eredményt érhetnek el.

Sajnálattal kell megállapítanunk, hogy a 114 éves budapesti Állat- és Növénykert a szép kezdet után nagyon lemaradt. Az eredeti zoót 1912-ben átalakították és viszonylag korszerű, az akkori, évi negyedmillió látogató igényeinek megfelelő kertet hoztak létre. A maga nemében ama kevesek közé tartozott, ahol együttesen oldották meg az állat- és növényvilág bemutatását. További fejlesztéséről azonban nem számolhatunk be. Sőt, az eredetileg 16 hektáros területéből a Vampetits vendéglő, a cirkusz, a vasút és az útépités is el-elvett egy darabot. Napjainkra 11 hektárra zsugorodott, pedig évente kétmillió látogató keresi fel. Nyári vasárnapokon 70—80 ezer embert tolong a kertben...

A háború számos épületet romba döntött, lassanként a többi létesítmény is elavult, műszakilag tönkrement. Szakmai elavulás alatt azt értjük elsősorban, hogy az állatokat nem tudjuk megfelelő biológiai környezetben bemutatni. Szakmai igény az is, hogy az állatokat egy időben minél több ember nézhesse. Az egyik medvetanya „gazdáját” egyszerre nyolcvan szemléltethetik, mert nézőtere amfiteátrum formájú. A jegesmedvéket akár több ezer látogató is nézheti egy időben. Ezzel szemben másik medveketrecünkhöz húsz ember fér egyszerre, annyira szűk a hely. A létesítmények zöme — sajnos — az utóbbi kategóriába tartozik. Nagy gondot okoz, hogy az épületek jó része már építésének idején is korszerűtlen volt. Így például a szarvasház, a madárház, a fácánsor.

Azt kell mondanunk, hogy a neves és ma is nagyra becsült korabeli építészek olyan épületeket terveztek, amelyek funkcionálisan épphogy megfelelnek. A mezőgazdasági üzemek már 80 évvel ezelőtt is korszerűbb épületeket építettek állattenyésztési szempontból. Megemlítenék egy-két példát. Az istállóknak úgyszólván lehetetlen az időnkénti fertőtlenítés, mert a gázzal vagy égetéssel végzett művelet gyengíti a fagerendákból összerótt tartószerkezetet. A legtöbb házban nem gépesíthető a takarmány vagy a trágya szállítása. Az erdélyi templomot, szépen faragott tornyos lakóházakat utánzó állatkerti épületek már megépülésükkor alkalmatlanok voltak állattartásra. Nem szólvá arról, hogy fenntartásuk, karbantartásuk napjainkban csaknem megoldhatatlan gond.

Az állatkert... inos —
műemléki véd... emléki
szempontok... rendelte-
tesszerű használatot. 19... kert egész
területére kimondták a... védettsé-
get. Ez kizárja annak lehetőségét, hogy szanálás után modern, biológiai és bemutatási szempontból is korszerű, új épületeket tervezzünk. Ehelyett az 1910—1920-as években épített létesítmények konzerválását kellene megkezdennünk. A teljes védettség azt is jelenti, hogy még egy sétautat sem változtathatunk meg műemléki hozzájárulás nélkül. Így aztán nincs módunk új, nagyobb nézőterek kialakítására. Különös, hogy például műemléki védettséget élvez a farkasház „műrom” kertje vagy az egykori szabadtéri színpadra az újjáépítéskor hordott törmelékre telepített japán kert is.

Milyen lehetőségek volnának a megoldásra? Már a 60-as években elkészült a budapesti új állatkert terve. Noha az illetékes párt- és állami szervek foglalkoztak és egyetértettek az építés gondolatával, a hűvösvölgyi terv mégsem valósult meg. Részben a hely rossz megválasztása, részben más objektív — és talán szubjektív — okok miatt. Napjainkban égetően sürgetős volna legalább az új kert helyének a kijelölése. Ezzel kapcsolatosan a következő elképzelések vetődtek fel:

— Az új állatkert legalább 50—60 hektáron épüljön fel, Pesten vagy Budán erre alkalmas területen. Az ezredfordulóig csak lassú ütemben építenék, ennek megfelelően a létesítmények is csak fokozatosan települnének ki. Az új kert tehát — az egyes objektumok átadásának sorrendjében — jóval korábban megnyitható lenne.

— Építésének teljes befejezése után — mintegy 30 év múlva — megmaradna oktató állatkert gyanánt, területéből azonban átengedne egy-egy részt a Fővárosi Nagycirkusz fejlesztéséhez, illetve egyéb városrendezési tervek megvalósításához.

— Másik lehetőséget: a régi kertben nem tartanának állatokat, hanem az értékesebb épületeket más célokra — például kiállítási pavilonok stb. — hasznosítanák. Erre is készültek már konkrét tervek.

— Az ezredfordulóig azonban szükség van a jelenlegi állatkert rekonstrukciójára is, mert az új kert teljes megnyitásáig a mai nagy érdeklődés és látogatottság aligha csökken.

Felmerült az a gondolat is, hogy a jó közlekedési lehetőség és a központi fekvés előnyeit kihasználva, talán mégis a jelenlegi állatkert területét kellene bővíteni, mégpedig úgy, hogy az állatkert megkapná a Városliget egy nagyobb részét. Nem új keletű ez az elképzelés, és nagyon sok érv szól mellette. Ily módon épülhetne új, önálló akvárium-terrarium épület. Számos olyan állatfaj, amely télen nem igényel fűtött helyiséget, nagy, tágas kifutókban kedvesebb látványt nyújtana az arra sétálóknak, mint a jelenleg itt „díszelgő” pavilonok, raktár-épületek. A Városliget és az állatkert nem zárja ki egymást, ellenkezőleg, a kert kitűnően összefér még a gyerekjátézóterekkel is. Így talán a leggyorsabban utolérhetnénk önmagunkat.